

(d)

LES DONES I LES IDEES

ROSA RIUS I FINA BIRULÉS

Seminari Filosofia i Gènere (Universitat de Barcelona)

Amb el títol *La passió per la llibertat* va tenir lloc, entre el 2 i el 5 d'octubre del 2002, al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, el Xè Simposi Internacional de Filòsofes. La història d'aquesta reunió comença l'any 1999, quan, des del Seminari Filosofia i Gènere vam presentar a la IAPH¹ la candidatura de Barcelona per celebrar el simposi del 2002, tot competint amb la de Gothenburg.

Les organitzadores² de Barcelona vam voler que el nostre simposi no reunís només filòsofes professionals, sinó també altres dones prestigioses que fan del pensament la seva eina de treball. En la mesura que entenem la filosofia en un sentit ampli i integrador, vam convidar a participar-hi no tant autoritats en el sentit habitual del terme, sinó dones amb autoritat en disciplines com són ara la ciència, la literatura, la psicologia, la música o la filosofia mateixa (recordem, només per citar-ne algunes: Margarita Salas, Ana María Moix, Montserrat Figueras, Rada Ivekovic, Geneviève Fraisse i Victoria Sau). Així, tot i que el pes de la filosofia fou notable, no va constituir l'única veu que es va sentir al llarg d'uns dies caracteritzats pel debat plural i interdisciplinari. El fet que, a més d'aquestes pensadores, intervinguessin figures com Celia Amorós, Luisa Muraro i Nawal Al-Saadawi, entre d'altres, va deixar ben palesa la diversitat i la riquesa de les teòriques contemporànies.

Convocar una *cimera de dones sàvies* ja tenia sentit a partir del significat originari de la paraula "filosofia" ("amor a la saviesa" o, més exactament, "aspiració a l'obtenció de la saviesa"), però al llarg d'aquelles intenses jornades va anar prenent cos la idea que és necessari que les dones ens apleguem per conèixer, per reflexionar i per fer saber el que tenim a dir sobre la vida i el món. Perquè, si bé ja fa temps que estem als diversos camps del saber i de la ciència, quan se'ns convida a intervenir públicament se'ns demana que parlem de l'àmbit que se suposa que representem, o que ho fem només des de la perspectiva de la nostra professió, i no com a generadores d'opinió crítica o reflexiva sobre els problemes

¹ Internationale Assoziation von Philosophinnen, associació que apadrina bianualment un congrés d'alt nivell acadèmic.

² La direcció del congrés va anar a càrrec de Fina Birulés. Les principals organitzadores foren: Montse Barderi, Mercè Otero i Rosa Rius.

del nostre món, un món farcit de nous esdeveniments i de raonaments gastats i ben mancat, en canvi, de paraules amb sentit.

El tema d'aquest primer congrés de filòsofes de la Mediterrània va ser —dèiem— *La passió per la llibertat*. Així, ja des del títol, plantejàvem dues qüestions claus per repensar el llenguatge polític i filosòfic. Reflexionar sobre l'especificitat del concepte de llibertat política significa començar a afrontar la necessitat d'analitzar els importants canvis que ha sofert el món des de 1989 (final de la guerra freda). D'un temps ençà, el terme 'llibertat' té una presència creixent en els discursos dels polítics, discursos que diuen ben poca cosa i, com a molt, conviden a iniciar empreses bèl·liques a través d'una mera confrontació de mots en majúscula —*Terror versus Llibertat Duradora*.

Al nostre entendre, cal una anàlisi de la xarxa conceptual en què hi trobem la categoria de llibertat però també les de justícia, igualtat o autonomia. L'argument d'aquelles jornades convidava a una reconsideració d'allò polític, de manera que hi va haver interessants contribucions sobre qüestions cabdals del nostre temps que, a poc a poc, van configurar l'estructura del debat, tal com indiquen els noms de les seccions del simposi: "Entorn d'una ciutadania heterogènia", "Globalització i feminisme", "Sobre la amistat i d'altres formes de relació política", "Filosofia i escriptura", "Ciència i discurs polític", "Sobre l'experiència", "Sobre la violència", "Les noves masculinitats", i un llarg etcètera.

Les intervencions van anar més enllà dels termes desgastats a què ens han acostumat els polítics i els mitjans de comunicació. La veu 'passió', inclosa en el títol, incitava justament a aquesta actitud d'independència intel·lectual. En altres paraules, sovint tenim la temptació d'associar la llibertat a l'acció, però en aquest congrés vam voler partir de la constatació que, al llarg de la història, les dones han lluitat amb passió per la seva llibertat i ho han fet en formes i condicions molt diverses, fins i tot en algunes que, als nostres ulls, podrien semblar-nos ben poc propícies. Hem entès la passió com a mesura del nostre actuar i, també, com aquella espera o passivitat atenta, aquella "acció no actuant" de què parlava Simone Weil, que mai no s'ha de confondre amb la indiferència i que ens permet apropar-nos a una comprensió radical de tot allò que ens envolta.

Podríem dir que en aquest simposi es va posar de manifest, d'una banda, com suggeria la filòsofa francesa Françoise Collin, que la universalitat del pensament no té res a veure amb la seva neutralitat, sinó amb la seva capacitat per produir sentit, i, d'altra, que es poden endegar fòrums de debat que no responguin als dictats d'alguna institució o d'algun partit, i que proporcionin aliment per al pensament i la reflexió crítica, en un moment en què gairebé tots els discursos menteixen tant que sovint es fa difícil saber on són els referents per entendre el present i per pensar el nostre futur. Com va manifestar Chantal Maillard a la darrera jornada del simposi, no es pot inaugurar un món nou sense paraules i formes a la vegada noves, ni sense tenir present les dones, és a dir, sense comptar amb la meitat de la humanitat.

Fins aquí un apunt, necessàriament breu, d'una *cita a Barcelona* on es va debatre *apassionadament* sobre la passió i la llibertat, i on vam experimentar que

existeixen altres formes de relació amb el saber. Valgui, doncs, aquest esbós per introduir els textos recollits a continuació.

Quan *Lectora* ens va convidar a preparar un monogràfic sobre “Les dones i les idees” vam creure que era una oportunitat per donar a conèixer algunes de les intervencions al simposi. D'aquesta manera, la majoria dels treballs que incloem en el dossier corresponen a contribucions de diferents taules rodones. *La passió per la llibertat* permetia interpretacions molt diverses i per aquest motiu hem aplegat els textos que presentem en dues parts, que hem titulat: “Entre la llibertat i la justícia” i “El desig de conèixer”.

“Entre la llibertat i la justícia” reuneix participacions que es van centrar en aspectes de la teoria política contemporània. Així, la filòsofa i escriptora croata Rada Ivekovic proposa, més enllà de la simple contraposició entre natura i cultura, una reconsideració del parell sexe/gènere, i en destaca el seu paper vertebrador i legitimador en la constitució de les institucions; l'article mostra a més la violència com a fruit d'un desig d'autogeneració. En aquest punt, aquestes idees enllacen en certa mesura amb les de Victoria Sau, autora que aborda el concepte d'“exclusió” i assenyalava les conseqüències de la discriminació per motius de sexe. Segons Sau, aquesta discriminació es troba a l'origen de les altres discriminacions: amb l'exclusió de les dones s'inicia la llarga cadena d'exclusions de la humanitat. En excloure la mare (matricidi) com a principi d'allò femení, les òrfenes de tots els temps no han deixat de ser una amenaça per a l'ordre patriarcal.

Les filòsofes mexicanes –Teresa Orozco i María Pía Lara– fan arrencar les seves reflexions dels esdeveniments que han sacsejat Occident des del final de la guerra freda. Orozco examina de quina manera el discurs contra el terrorisme se sustenta primordialment en el valor de la llibertat i s'alimenta d'una cultura masculina amb connotacions autoritàries. A través d'una anàlisi de l'actual interès en Carl Schmitt, Orozco mostra com, des de l'onze de setembre de 2001, s'està gestant una transformació del patró de masculinitat liberal vigent fins aleshores. Lara –que ha optat per trametre'ns el seu text en anglès– examina en el context del que anomena “el vertigen de la secularització” les relacions entre religió i política, tot rellegint Maquiavel, Max Weber i Hannah Arendt. L'article destaca el caràcter innovador de la proposta d'aquesta darrera autora.

Concha Roldán afirma la necessitat de defensar la vigència de la idea ètica d'una justícia universal i ho fa, des del feminisme, a través d'un aprofundiment èticopolític de les teories de la justícia contemporànies. Aquesta defensa la porta a terme amb la consciència que ni la inclusió dels drets de les dones ni la de mesures antidiscriminatòries han comportat, a les nostres societats, la igualtat sexual.

A la segona part, i amb el títol de “El desig de conèixer”, hem recollit diversos escrits que interpreten *La passió per la llibertat* des d'un territori entrecruat per qüestions vinculades a l'escriptura, la metafísica i la política.

L'article de Rosa Rius reflexiona sobre la identitat femenina i la seva història basant-se en les expressions de llibertat de dues figures separades en el temps

per quatre segles: Moderata Fonte i María Zambrano. El fet de prendre la llibertat de les dones com un dels seus principals elements identificadors, i destacar l'acció històrica d'aquesta llibertat, no significa en absolut oblidar ni deixar de denunciar la innegable discriminació soferta per les dones al llarg de la història.

Fina Birulés assenyala la necessitat de traçar una mena de cartografia de conceptes lligats al terme *experiència*, atesa la proliferació de discursos que tracten de documentar "experiències altres". En el seu article mostra com alguns usos d'aquest mot estan vinculats a idees com són ara les de *repetició*, *continuitat*, *autoritat*, *llengua*; d'altres, a les d'*alteritat*, *novetat*, *discontinuitat*, i encara alguns altres, a les de *vivència* i *prova*.

Per la seva banda, Mara Negrón explora des d'una perspectiva desconstruccionista *La hora de la estrella* de l'escriptora Clarice Lispector. La literatura és, en paraules de Negrón: "la pasión del todo decir". Aquesta llibertat d'expressió constituiria la idea mateixa de la democràcia, i tot allò que té de ficció. La passió d'imaginar l'hauria fet esdevenir, ensems, objectiu de la censura. Adoptant aquest punt de vista, Negrón adverteix a *La hora...* un límit de la literatura en el qual s'ententeix la problemàtica de la diferència sexual i la passió.

Per tancar aquest dossier comptem amb Chantal Maillard, qui ens recorda que el pensament patriarcal en actuar concep. Aquesta doble concepció s'acompleix en el pensament i a la matèria perquè allí on l'amor germina no hi ha diferència entre la matèria i allò que, com un mirall, en dóna raó. Contràriament, quan estimar i pensar són dues coses diferents es legitimen guerres, violacions i tota mena d'atemptats. Aleshores, es pregunta Maillard, ¿un comportament ètic pot estar desvinculat de l'amor?

En relació amb el títol d'aquest monogràfic, "Les dones i les idees", voldríem esmentar també altres aportacions que, distribuïdes per les diferents seccions del present volum, es deuen a veus que conformen el Seminari Filosofia i Gènere, grup que, des de la tardor de 1990, desenvolupa tenaçment una tasca lligada a la recuperació de l'obra de les filòsofes i a la reflexió feminista. D'aquest treball se'n trobaran mostres a la "Miscel·lània", en els escrits de Carme Castells, Carmen Corral, Stefania Fantauzzi i Elena Laurenzi, a les "Ressenyes", amb el text de Mercè Otero-Vidal, i a la "conversa" de Montse Barderi, que ens ha permès comptar amb la presència d'Ana María Moix, una autora que va donar en tot moment suport al simposi de Barcelona.

Ja per concloure aquests mots d'introducció, ens agradaria assenyalar que el treball que hem dut a terme en el Seminari Filosofia i Gènere és deutor de l'impuls de la segona onada del feminisme, és a dir, de la necessitat de trobar antecessores. En el Seminari ens hem alimentat del pensament de les filòsofes del passat, i no estem disposades a renunciar-hi; no volem, però, que la tasca de rescatar-les suposi enterrar les pensadores del present, i aquest va ser un dels motius pels quals vam assumir l'organització del Xè Simposi Internacional de Filòsofes: contribuir a la creació d'espais interdisciplinaris de debat i d'encontre periòdic, que ens permetin interpel·lar el llegat rebut i, alhora, ens procurin eines, moments i llocs, per repensar el nostre temps.

Voldríem agrair a cadascuna de les autores la seva companyia i generositat durant aquest trajecte. També volem donar les gràcies al consell de redacció de *Lectora* per *ser-hi* i per acollir uns textos que desitgen trobar-se amb les seves *lectores* i els seus lectors. Volem destacar, finalment, l'atenta contribució de Georgina Rabassó en l'edició del present volum.